

3 KRONIKA²⁰²² 70

IZ ZGODOVINE LJUTOMERA

70
2022

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine
Ljutomera

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2022, letnik 70, številka 3 – Iz zgodovine Ljutomera

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

20. oktobra 2022

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič, Jasmina Muhič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokoјence/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke so finančno podprli tudi:

Občina Ljutomer, Cleangrad, Krim, Filipič Srečko Transport, Teleing gradnje,

Avto Rajh, Makoter d. o. o. in M-Energetika.

ZRC SAZU
Zgodovinski inštitut
Milka Kosa

FILIPČ SREČKO
transport d.o.o.

TELEING
GRADNJE d.o.o.

CLEANGRAD

MAKOTER d.o.o.

m-energetika
energija za našo prihodnost

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

420 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Vladimir Potočnik: Ljutomer, olje na platno (oil painting), 2011, 100 x 150 cm (RKD 264, inv. št. 193)

Na zadnji strani/ Back cover: Grb Ljutomera / Coat of Arms of Ljutomer (RKD Občine Ljutomer, evid. list 251).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Ljutomer)(082)

IZ zgodovine Ljutomera / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2022. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 70, št. 3)

ISBN 978-961-6777-30-8
COBISS.SI-ID 127614979

40. zborovanje Zveze zgodovinskih društev Slovenije Izzivi slovenskega zgodovinopisja v 21. stoletju

Vljudno vabljeni na **40. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ki bo potekalo 19. in 20. aprila 2023, v Novi Gorici**. Glede na to, da gre za jubilejno zborovanje, smo z organizacijo počakali na čas, ko močno upamo, da nam epidemija ne bo preprečila izvedbe dogodka v živo.

Poleg sodelujočih, ki se boste zborovanja udeležili s prispevki, prijazno vabljeni tudi vsi, ki bi se zborovanja želeli udeležiti le kot poslušalci in sodelujoči v diskusijah, ki bodo sledile posameznim prispevkom. V slednjem primeru se prijavite z e-pošto na info.zzds@gmail.com, **do 20. februarja 2023**.

Veselimo se vsebinsko in metodološko bogatega jubilejnega zborovanja, ki bo, tako si želimo, obravnavalo vsa zgodovinska obdobja!

Kotizacija za zborovanje znaša 60 evrov, v zadnjem mesecu pred zborovanjem pa 70 evrov; vključevala bo tudi osvežitev med odmori. Plačilo kotizacije bo mogoče od 30. januarja 2023 dalje. O tehničnih podrobnostih glede plačila vas bomo pravočasno obvestili na spletni strani Zveze zgodovinskih društev Slovenije (<https://zzds.si/>) in prek zgo-liste.

Vodstvo ZZDS

KAZALO

Razprave

Miha Preinfalk:	Ljutomer – majhna, a samozavestna prestolnica Prlekije.....	495
	Ljutomer – a small yet confident capital of Prlekija	497
Martin Bele:	Ljutomer v srednjem veku	499
Andrej Hozjan:	Posestne razmere na Ljutomerskem do razpusta zemljiških gospostev (1848).....	511
Tomaž Markovič:	Delitev zemljiške posesti Tomaža Ignaca barona Mauerburga v okolici Ljutomera	549
Boris Golec:	Hišna posest v trgu Ljutomer od njegovih začetkov do franciscejskega katastra	561
Igor Sapač:	Grad (Gornji) Ljutomer. Arhitekturnozgodovinski oris	611
Igor Sapač:	Grad Branek. Arhitekturnozgodovinski oris	659
Mojca Horvat:	Arhivski fond Magistrat Ljutomer (1535–1914)	739
Boris Golec:	Ne Murat in ne Pašič, pokristjanjeni Turki so bili drugi Lotmeržani	757
Metoda Kemperl:	Župnijska cerkev v Ljutomeru in zgodnjebaročna sakralna arhitektura v Prlekiji	765
Simona Kostanjšek Brglez, Boštjan Roškar:	Baročna oprema ljutomerske cerkve sv. Janeza Krstnika	783
Lilijana Urlep:	Slomšek Ljutomera ni obiskal samo enkrat, ampak dvakrat	797
Nina Ditmajer:	Franc Cvetko – slovenski Cicero	809
Tomaž Markovič:	Obrt v Ljutomeru skozi čas	819
Miha Šimac:	Ljutomerska fara v veliki vojni: paberki iz Nadškofijskega arhiva Maribor in časopisnih notic	839
Branko Vnuk:	Opus ljutomerskega slikarja Romana Fekonje (1868–1910) v luči časopisnih in drugih virov	857
Klemen Kocjančič:	»Najhujše zlo v Prlekiji«: <i>Polizei-Reiter-Abteilung</i> <i>Serbien</i> v Ljutomeru in okolici	895
Bogdan Kolar:	Ljutomerčan Jakob Kolarič – organizator in povezovalac Slovencev v Torontu.....	909
Matija Zorn, Peter Mikša:	Mejniki na štajersko-ogrski meji – nekaj primerov iz Občine Ljutomer in okolice.....	921
Klemen Kocjančič:	Ljutomer med slovensko osamosvojitveno vojno leta 1991	933
Srečko Pavličič:	Ali ste vedeli, da	947

Po razstavah

Splošna muzejska zbirka Ljutomer in Galerija
Ante Trstenjak (*Tomaž Markovič*)955

Gradivo

Domoznanska dejavnost Splošne knjižnice
Ljutomer (*Jasna Branka Staman*)961

Ocene in poročila

Ivan Rihtarič: Okraj Ljutomer 1945–1950.
Upravno-politična in gospodarska skica
(*Boštjan Zajšek*)967

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 355:325.8(497.412Ljutomer)"1991"
DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.3.19>

Prejeto: 9. 3. 2022

Klemen Kocjančič

asist. dr., Obramboslovni raziskovalni center, Fakulteta za družbene vede UL, Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana

E-pošta: klemen.kocjancic@fdv.uni-lj.si

ORCID: 0000-0001-5206-6405

Ljutomer med slovensko osamosvojitveno vojno leta 1991

IZVLEČEK

Pričujoči članek na podlagi povojne literature prikazuje najpomembnejše dogodke v Ljutomeru in neposredni okolici med slovensko osamosvojitveno vojno leta 1991. Predstavljeno je obdobje neposrednih priprav na razglasitev slovenske samostojnosti ter priprav milice in teritorialne obrambe na njeno vojaško obrambo. Predstavljeni so tudi najpomembnejši dogodki na območju ljubtomerske občine, kjer je prišlo do neposrednih spopadov z Jugoslovansko ljudsko armado, ter nekateri spopadi na ozemlju ljubtomerskega območnega štaba teritorialne obrambe. Uspešno delovanje pripadnikov teritorialne obrambe in milice je pomembno prispevalo k obrambi samostojne Slovenije, s čimer se je končalo zadnje poglavje v vojni zgodovini tega območja.

KLJUČNE BESEDE

Ljutomer, teritorialna obramba, milica, Jugoslovanska ljudska armada, slovenska osamosvojitve, slovenska osamosvojitvena vojna, desetdnevna vojna

ABSTRACT

LJUTOMER DURING SLOVENIA'S WAR OF INDEPENDENCE IN 1991

Drawing on post-war literature, the article at hand conveys the most significant events that took place in Ljutomer and the surrounding area during Slovenia's War of Independence in 1991. It presents the period of direct preparations to declare Slovenia's independence as well as preparations for an armed defence thereof by the territorial defence and militsiya. The article also describes the most important events in the territory of the Ljutomer municipality, where direct skirmishes took place with the Yugoslav People's Army as well fighting in the territory of the territorial area command of Ljutomer. Successful performance of the territorial defence and militsiya importantly contributed to the defence of the independent Slovenia and thus to closing the last chapter of the war history of this area.

KEY WORDS

Ljutomer, territorial defence, militsiya, Yugoslav People's Army, independence of Slovenia, Slovenia's War of Independence, Ten-Day War

Uvod

V vojno zgodovino Ljutomera sta se najizraziteje vpisali dve vojni: druga svetovna vojna (1941–1945) in slovenska osamosvojitvena vojna leta 1991. Pričujoči članek s pomočjo povojne literature predstavi najpomembnejše dogodke v Ljutomeru in neposredni okolici v času priprav na (vojaško) obrambo razglasitve slovenske samostojnosti in neodvisnosti, pri čemer sta glavno vlogo imeli tedanja teritorialna obramba, predhodnica današnje Slovenske vojske, ter milica, predhodnica današnje policije, ki sta v okviru Manevrske strukture narodne zaščite obranili neodvisnost Republike Slovenije.

Kljub temu da na območju Ljutomera (tako mesta kot občine) ni bilo nobene enote oziroma ustanove Jugoslovanske ljudske armade, se je že prvi dan slovenske osamosvojitvene vojne pokazala strateška pomembnost tega območja, ko so sovražne sile prodrle s hrvaškega ozemlja in poskušale doseči svoje cilje na širšem območju Pomurja. Toda zahvaljujoč organizirani obrambi, v kateri so sodelovali teritorialci, miličniki in civilisti, so na več mestih v okolici Ljutomera postavili branjene barikade, s katerimi so ovirali ali popolnoma preprečili napredovanje sovražnikovih sil proti njihovim ciljem na drugi strani Pomurja, na avstrijsko-slovenski meji.

Medtem ko je na območju (nekdanjega) ljutomerskega občinskega štaba teritorialne obrambe prišlo do več spopadov s sovražnikovimi oklepnimi bojnimi skupinami, je največji spopad na območju takratnega ljutomerskega območnega štaba teritorialne obrambe potekal na zasedenem mednarodnem mejnem prehodu Gornja Radgona.

JLA, TO in milica

Tik pred koncem druge svetovne vojne, 1. marca 1945, so dotedanjo Narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije (NOV in POJ) preimenovali v Jugoslovansko armado (JA), s čimer se je pričel titularni prehod v regularne oborožene sile.¹ A to je hkrati pomenilo konec nacionalne oborožene sile, ki so jo predstavljali slovenski partizani; dotedanji Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije je bil takrat preimenovan v Glavni štab JA za Slovenijo, 18. maja 1945 pa je bil ukinjen.² Do formalne ukinitve partizanske vojske je prišlo zadnji dan maja 1945, ko je bila izvedena prva povojna reorganizacija JA iz vojne v mirnodobno sestavo ter organizacijo. Decembra 1951 je bila JA preimenovana v Jugoslovansko ljudsko armado (JLA), naziv, ki je bil v uporabi vse do razpada Jugoslavije leta 1991.³

Med letoma 1945 in 1991 je J(L)A izvedla številne reorganizacije glede na (geo)politične dogodke v Jugoslaviji in tujini. Do zadnje take reorganizacije je prišlo leta 1988, ko so bile dotedanje armade ukinjene in ustanovljena bojevališča, pri čemer je območje Slovenije (in dela Hrvaške) spadalo pod pristojnost Severozahodnega bojevališča s sedežem v Zagrebu.⁴ V sklopu te reorganizacije, ki je potekala pod imenom Enotnost (*Jedinost*), so bila dotedanja armadna poveljstva preoblikovana v vojaška območja;⁵ slovensko ozemlje je spadalo pod pristojnost 5. vojaškega območja, ki je bilo nadrejeno naslednjim korpusom: 14. (s sedežem v Ljubljani), 31. (Maribor), 13. (Reka), 10. (Zagreb) in 32. s sedežem v Varaždinu. Mariborski korpus, ki je pokrival tudi Ljutomer, v prleški metropoli ni imel nastanjene nobene podrejene enote.⁶

V času Jugoslavije je bilo na doktrinalni ravni najpomembnejše sprejetje doktrine splošne ljudske obrambe (SLO), ki so jo po zatrtju praške pomladi leta 1968 oblikovale druge članice Varšavskega pakta, primarno Sovjetska zveza. Vzpostavljene so bile naslednje obrambne komponente Jugoslavije: operativna vojska (JLA), teritorialna obramba (TO) ter druge oborožene enote v sklopu družbenopolitičnih skupnosti (DPS), delovnih in drugih organizacij. Sprva je bila za Slovenijo načrtovana ustanovitev sedmih teritorialnih bataljonov, treh partizanskih divizij (vsaka s tremi brigadami) ter petih samostojnih brigad, kar bi skupaj nanese 15.400 pripadnikov; dodatno so načrtovali še ustanovitev diverzantskih odredov ter stražarskih čet/vodov. Septembra 1968 je JLA na slovensko TO prenesla 60 občinskih samostojnih teritorialnih čet ter prav toliko občinskih vojaških komand, tj. 8.280 pripadnikov. Novembra 1968 je bila Teritorialna obramba Socialistične Republike Slovenije (TO SRS) formalno vzpostavljena z ustanovitvijo glavnega Štaba za splošni ljudski odpor Socialistične republike Slovenije. Na podlagi Zakona o splošnem ljudskem odporu, ki je bil sprejet leta 1971, je bila formalno vzpostavljena struktura TO SRS – prek občinskih štabov in con (pozneje pokrajin) do glavnega štaba. Pozneje so sledili novi zakoni in preoblikovanja strukture TO SRS. Občina Ljutomer je tako od leta 1974 spadala pod pristojnost pokrajinskega odbora za vzhodno Štajersko. Leta 1975 je sledila nova reorganizacija, v sklopu katere je bil glavni štab preimenovan v Republiški štab za teritorialno obrambo (RŠTO), conski štabi v pokrajinske štabe teritorialne obrambe (PŠTO) in poveljstva partizanskih enot v občinske štabe teritorialne obrambe (OŠTO), kar je ostalo nespremenjeno do slovenske osamosvojitve.⁷

bil naziv v uporabi vse do maja 1992, ko sta bili uradno ustanovljeni Vojska Republike Srbije in Vojska Jugoslavije.

⁴ Prav tam, str. 36.

⁵ Marijan, »Jedinstvo«, str. 19.

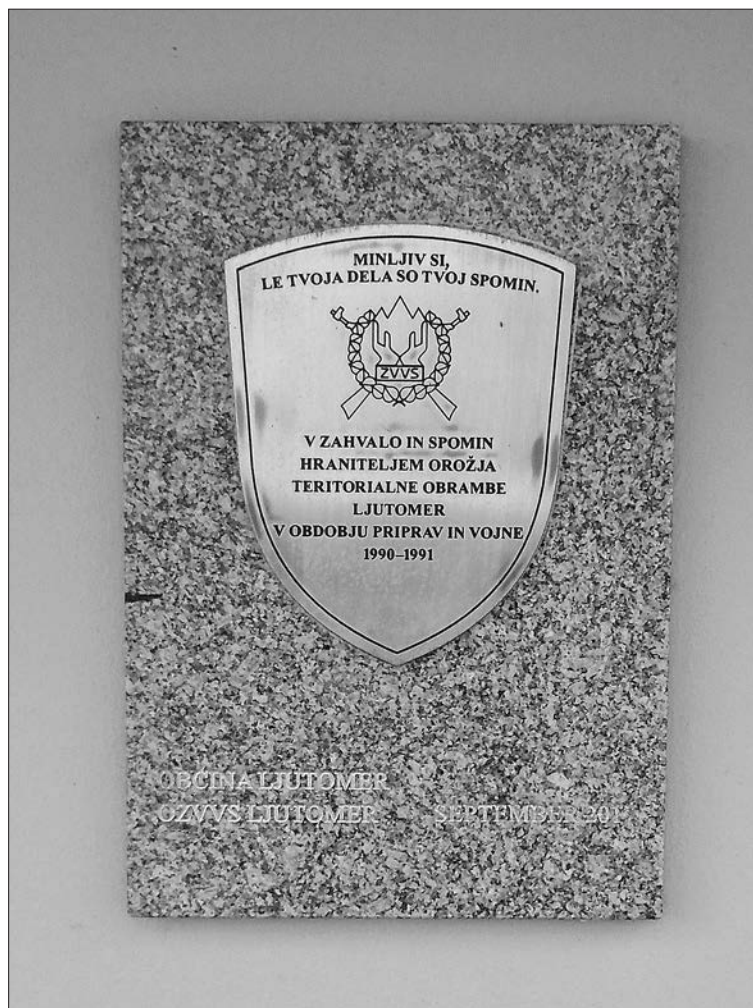
⁶ Marković, Jugoslovanska ljudska armada, str. 518–520.

⁷ Bolfek, *Nastanek*, str. 33–64, 146–151.

¹ Dimitrijević, *Jugoslovanska narodna armija*, str. 30.

² Bolfek, *Nastanek*, str. 17.

³ Marković, *Jugoslovanska ljudska armada*, str. 32. Formalno je

Pred osamosvojitveno vojno so orožje TO skrili in hranili številni občani; spominsko obeležje na Cvenu (osebni arhiv avtorja).

Pri tem ne moremo spregledati tedanje milice, ki je imela med slovensko osamosvojitveno vojno pomembno vlogo. Milica je izhajala iz narodne zaščite, ki je bila uradno ustanovljena oktobra 1941 in je bila sestavni del partizanske vojske. Po koncu vojne maja 1945 je prevzela naloge predvojnega orožništva, pri čemer je bila s prvim zveznim Zakonom o narodni milici iz leta 1946 še vedno opredeljena kot vojaško organizirana sila, ki deluje v okviru notranjega resorja in je podrejena zveznim oblastem v Beogradu. Leta 1950 je bila ljudska milica v Sloveniji preimenovana v milico, leta 1967 pa je Slovenija nad njo formalno prevzela nadzor. Temeljne enote milice so bile postaje (ljudske) milice (PM), ki so bile na regionalni ravni združene v tajništva za notranje zadeve (TNZ), nato preimenovane v uprave javne varnosti (UJV), nazadnje pa leta 1980 preimenovane v uprave za notranje zadeve (UNZ).⁸ Milica je kot Uprava milice (UM), skupaj z Upravo za zatiranje kriminalitete (UZK),

sestavljala UNZ, ki pa je skupaj s Službo državne varnosti (SDV) sestavljala organe za notranje zadeve (ONZ).⁹ Poleg lokalnih postaj milice je imela UJV/UNZ Murska Sobota na voljo en bataljon posebne enote milice (PEM), ki je bil ustanovljen leta 1975 in so ga sestavljali tako aktivni kot rezervni miličniki. Prav tako so lahko aktivirali vojne enote milice (VEM), ki so jih sestavljali aktivni in rezervni miličniki, aktivni delavci UJV/UNZ ter drugi (aktivni/rezervni) delavci ONZ.¹⁰

Priprave na osamosvojitve

Po izvedbi akcije »Sever« oziroma preprečitvi izvedbe prosrbskega »mitinga resnice« v Ljubljani 1. decembra 1989, v kateri so sodelovali tudi ONZ iz Murske Sobote, tudi iz Ljutomera, predvsem pri

⁸ Kolar Oswald, *Zgodovina*.

⁹ Bračko, *Organi*, str. 21.

¹⁰ Ribaš, *Pomurje*, str. 35–40.

nadzoru državne meje s Hrvaško,¹¹ so se v Sloveniji nadaljevali osamosvojitveni postopki, pri čemer je jugoslovansko zvezno vodstvo, vključno z vodstvom JLA, izvajalo lastne (proti)ukrepe. Med najpomembnejšimi dogodki so tako bili: GŠ SFRJ 5. januarja 1990 je izdal ukaz o popisu vseh skladišč TO izven objektov JLA, ki je bil prek RŠTO SRS 24. januarja izveden v Sloveniji. 14. aprila so bile v Sloveniji izvedene prve svobodne, demokratične volitve, zaradi česar so na seji Vojaškega sveta SFRJ pričeli razpravljati o razorožitvi slovenske TO.¹²

Le nekaj dni po pričetku delovanja prvega demokratično izvoljenega predsedstva (S)RS, tj. 10. maja 1990, je GŠ JLA, prek poveljnika RŠTO RS generala Ivana Hočevarja, izdal ukaz o premestitvi vsega orožja TO v objekte JLA (če je bilo potrebno). PŠTO za vzhodnoštajersko pokrajino (VŠP) je ta ukaz prejel 15. maja, podrejeni OŠTO pa so bili z njim seznanjeni naslednjega dne.¹³ OŠTO Ljutomer ga je izvršil, potem ko ga je prejel 16. maja ob 10. uri, premestitev orožja pa so izvršili med 11. in 14. uro.¹⁴ Pri tem niso predali vsega orožja, saj niso izročili orožja protidiverzantskega (posebnega) voda in osebne orožja stalnih pripadnikov TO. Tudi orožje in strelivo, namenjeno za družbenopolitične skupnosti (DPS) in enote zveze, sta ostala zavarovana v kletnih prostorih PM Ljutomer. To je posledica dejstva, da je to orožje in strelivo pripadalo neposredno Oddelku za narodno zaščito in ljudsko obrambo Občine Ljutomer in ne OŠTO Ljutomer.¹⁵ Občina Ljutomer je tako imela na voljo 27 pištol, štiri avtomatske pištole, štiri avtomatske puške in štiri polavtomatske puške s pripadajočim strelivom.¹⁶

Ukrep GŠ SFRJ, katerega namen je bil preprečiti (vojaške) obrambe (bodoče) neodvisnosti in samostojnosti Slovenije, je imel za posledico izločitev okoli 70 % orožja TO RS izven nadzora TO RS. To je neposredno vodilo v oblikovanje Manevske strukture narodne zaščite (MNZS), ki jo je 29. avgusta 1990 ustanovil Igor Bavčar, takratni republiški sekretar za notranje zadeve. S tem so se formalno povezale sile ONZ in TO, skupaj dobrih 22.000 pripadnikov, z namenom zavarovanja slovenske osamosvojitve.¹⁷ Z vidika ONZ je v Ljutomeru v sklopu MSNZ aktivnosti vodil komandir PM Ljutomer Franc Slokan. Te aktivnosti so do pričetka agresije na Slovenijo

bile: aktiviranje PEM, zavarovanje oborožitve za MSNZ, varovanje izvedbe plebiscita 23. decembra 1990, usposabljanje miličnikov za opravljanje nalog v izrednih razmerah, aktivacija VEM ter zavarovanje procesa postavitve tabel in zastav Republike Slovenije na mejnih prehodih 25. junija 1991.¹⁸

V začetku julija 1990 je slovenska skupščina sprejela Deklaracijo o polni suverenosti države Republike Slovenije, čemur je 27. in 28. septembra sledilo sprejemanje ustavnih amandmajev, s katerimi je bila odpravljena veljavnost jugoslovanske zakonodaje, ki je bila v nasprotju s slovensko ustavo.¹⁹

Oktober 1990 so imenovali nov RŠTO (poveljnik je postal major Janez Slapar), istočasno pa so dotedanjih 13 pokrajin reorganizirali v sedem novih, pri čemer je novoustanovljeni 7. pokrajinski štab TO s sedežem v Mariboru sedaj poleg predhodne VŠP obsegal še nekdanjo Pomursko pokrajino TO. Nova, obsežnejša VŠP je tako sedaj pokrivala 11 OŠTO: Maribor, Ruše, Pesnica, Lenart, Ljutomer, Ormož, Ptuj, Slovenska Bistrica, Gornja Radgona, Murska Sobota in Lendava. S tem je postala največja pokrajina TO po površini. Dodatna večja reorganizacija je sledila 1. junija 1991, ko so dotedanje občinske štabe TO združili v območne. Tako je bil ustanovljen 73. območni štab TO (73. ObmŠTO), ki je obsegal področje nekdanjih OŠTO Ljutomer, Ormož in Gornja Radgona. ObmŠTO Ljutomer je imel devet stalnih pripadnikov (moral bi jih imeti 10); poveljnik je bil major Franc Rudolf, načelnik štaba pa stotnik I. stopnje Venčeslav Ogrinc.²⁰ Glavno poveljstvo je bilo v Ljutomeru, medtem ko so v Ormožu in Gornji Radgoni vzpostavili izpostavljeni poveljstvi, da poveljujeta enotam TO na svojih območjih, s čimer so dejansko ponovno vzpostavili predhodno delovanje na občinski ravni.²¹

8. marca 1991 je bil v skupščini sprejet ustavni zakon, ki je za slovenske vojaške obveznike odpravil obveznost (podan je bil moratorij) služenja vojaškega roka v enotah JLA. Temu je 18. aprila sledilo sprejetje zakona o vojaški dolžnosti, ki je omogočal služenje vojaškega roka v vrstah slovenske teritorialne obrambe.²²

Maja 1991 je prišlo do t. i. pekrskih dogodkov; 23. maja je zaščitna enota 7. PŠTO, vključno z diverzantskim vodom TO Ljutomer, pridržala dva pripadnika 31. korpusa JLA, ki sta imela nalogo opazovati dogajanje v 710. učnem centru TO v Pekrah pri Mariboru. Po pogovoru so oba ob 9. uri zjutraj izpustili. Toda zatem je pred vhod v učni center pripeljalo šest oklepnih vozil z vojaškimi policisti JLA. Vodja varnostne službe JLA v mariborskem korpu-

¹¹ Prav tam, str. 74–101.

¹² Veleizdaja, str. 7.

¹³ Veleizdaja, dopis PŠTO VŠP za Republiški sekretariat za ljudsko obrambo št. 801/2, 12. februar 1991; Horvat, Vzhodnoštajerska pokrajina, str. 397.

¹⁴ Veleizdaja, dopis OŠTO Ljutomer za Republiški sekretariat za ljudsko obrambo št. 02-8/91, 12. februar 1991.

¹⁵ Milošević, Organizacija, str. 75; Veleizdaja, dopis Oddelka za ljudsko obrambo Občine Ljutomer za Republiški sekretariat za ljudsko obrambo št. 801/20, 22. maj 1990.

¹⁶ Veleizdaja, dopis Oddelka za NZ in LO Občine Ljutomer za Republiški sekretariat za ljudsko obrambo št. 881/7, 20. julij 1990.

¹⁷ Ribaš, Pomurje, str. 107.

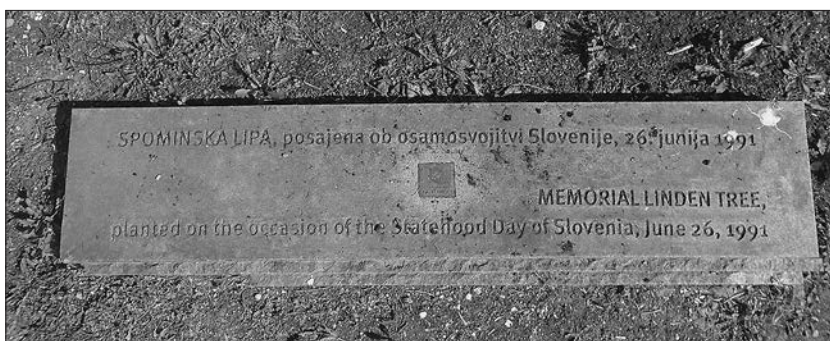
¹⁸ Prav tam, str. 110–137.

¹⁹ Valič Zver, Stali smo, str. 10.

²⁰ Horvat, Vzhodnoštajerska pokrajina, str. 399–401; Milošević, Podpolkovnik, str. 307; Švajncar, Obranili domovino, str. 26.

²¹ Dražnik, Delovanje, str. 156.

²² Valič Zver, Stali smo, str. 13–14.

Lipa, zasajena ob slovenski osamosvojitvi na Starem trgu (osebni arhiv avtorja).

su, podpolkovnik Ratko Katalina, in podpolkovnik Stevilović sta zahtevala izpustitev vojakov (ki sta že predhodno zapustila učni center) ter izročitev vse naborne dokumentacije teritorialcev v učnem centru, vseh 120 teritorialcev in varnostnega častnika centra Franca Pulka. Inštruktorji ter pripadniki zaščitne enote so zavzeli obrambne položaje v centru, medtem ko so nabornike na urjenju umaknili v najmanj izpostavljene prostore. S prihodom novinarjev, ki so poročali v živo, in nato še civilistov, ki so protestirali proti navzočnosti JLA, je bilo sklenjeno, da se bodo pogajanja nadaljevala v prostorih mariborske občinske skupščine. Tako se je šesterica oklepnikov po 18. uri umaknila izpred učnega centra, toda čez dve uri so pred center prišli drugi pripadniki JLA. Ob 1:15 zjutraj 24. maja so se pričela pogajanja, ki pa so bila prekinjena, ko je skupina specialcev JLA vdrla v prostor in aretirala poveljnika VŠP TO, podpolkovnika Vladimirja Miloševića, in tri druge teritorialce ter

jih prepeljala v eno izmed mariborskih vojašnic JLA. Posledično je slovenska stran odklopila telefon in dobavo električne energije, tako da so prva dva pripadnika TO izpustili že zjutraj, Miloševića pa so še isti dan postavili pred vojaško sodišče in ga po nekaj urah oprostili ter izpustili. Takrat so izpustili še zadnjega teritorialca. Istega dne so se izpred pekrskega centra umaknili tudi oklepniki JLA. 24. maja so civilisti protestirali pred vojaškimi objekti JLA v Mariboru, pri čemer je vojaški oklepnik do smrti povozil Josefa Šimčika.²³

V dneh neposredno pred vojno je 73. ObmŠTO izvajal različne aktivnosti, od mobilizacije pripadnikov do spremljanja delovanja JLA v obmejnih stražnicah (Trate-Konjišče in Gornja Radgona; del 66. obmejnega bataljona JLA) na območju nekdanjega OŠTO Gornja Radgona. 20. junija 1991 je ljuto-

²³ Švajncer, *Obranili domovino*, str. 13–17.

Spominska plošča na PM/PP Ljutomer (osebni arhiv avtorja).

merski območni štab imel na voljo 138 pripadnikov v šestih enotah, in sicer 46 pripadnikov dveh ormoških vodov v Pekrah, en ormoški vod (26 pripadnikov) in Ljutomerski diverzantski vod (23 vojakov) v Ljutomeru; pontonirski vod Ljutomer (19 vojakov) je varoval sedeže ObmŠTO in oddelka za LO v Ormožu, Ljutomeru in Gornji Radgoni, del 6. odreda TO Gornja Radgona (24 pripadnikov) pa je bil na strelišču v Hercegovščaku. V poznejših dneh so se menjavale enote na omenjenih stražarskih položajih in na strelišču, kjer je potekalo usposabljanje.²⁴

Do 25. junija je število pripadnikov naraslo na 620. 26. junija je območni štab popolnjeval le enote za varovanje sprejemnega centra za vojaške ujetnike, pri čemer je imel na voljo naslednje enote:²⁵

- v Ljutomeru: jurišni odred, dva protidiverzantska voda, diverzantski (oziroma posebni) vod, pontonirski vod;
- v Gornji Radgoni: dva jurišna odreda, pontonirski vod, protidiverzantski vod, pehotna učna četa, dva diverzantska voda;
- v Ormožu: protidiverzantski vod, diverzantski vod, vod Središče ob Dravi, vod Velika Nedelja, vod Ormož.

26. junija 1991 je bilo v celotnem 7. PŠTO 4.283 pripadnikov, oziroma 84 odstotkov vseh vpoklicanih (5.956).²⁶

Izbruh vojne

24. junija je bila na zasedanju slovenske skupščine predstavljena Deklaracija o neodvisnosti, naslednji dan pa je bila sprejeta, hkrati s Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije. 26. junija 1991 je predsednik Predsedstva RS Milan Kučan na Trgu republike slovesno razglasil samostojnost RS, pri čemer je bila tudi dvignjena nova slovenska zastava.²⁷

Že 25. junija zvečer so se pričeli prvi premiki enot JLA, tako na Primorskem kot na Hrvaškem. 26. junija ob 14:30 je v Divači pripadnik JLA sprožil prve strele, medtem ko sta bila prva strela naslednji dan, prvi dan slovenske osamosvojitvene vojne, izstreljena zjutraj v Pogancih. Načrt JLA v prvem dnevu vojne je bil izpad določenih enot iz slovenskih in hrvaških vojašnic z namenom zasedbe (mednarodnih) mejnih prehodov, vključno z brniškim letališčem, in tako Slovenijo odrezati od preostalega sveta.²⁸

²⁴ Horvat, *Teritorialna obramba*, str. 85–86.

²⁵ Horvat, *Vzhodnoštajerska pokrajina*, str. 405.

²⁶ Švajncer, *Obranili domovino*, str. 19.

²⁷ Valič Zver, *Stali smo*, str. 16.

²⁸ Švajncer, *Obranili domovino*, str. 27–29.

Spomenik spopada pri Mekotnjaku (osebni arhiv avtorja).

Posledično je poveljnik 7. PŠTO vsem podrejenim območnim štabom takoj ukazal, naj z vsemi možnimi ukrepi, vključno z uporabo orožja, jugoslovanskim silam (JLA, zvezni milici, zvezni carini) preprečijo prevzem nadzora nad mejnimi prehodi in kontrolnimi točkami. To naj bi dosegli predvsem z nenasilnim oviranjem dostopov do teh mejnih točk, pri čemer naj bi bile te blokade zavarovane tudi s sredstvi za protioklepni in protiletalski boj.²⁹

Čeprav v Ljutomeru oziroma občini Ljutomer ni bilo nobene enote oziroma institucije JLA, je bil Ljutomer pomembno strateško mesto v načrtovanju logističnih aktivnosti JLA. Tu se križajo številne poti, ki povezujejo Prekmurje z osrednjim delom Slovenije, hkrati pa skozi Ljutomer poteka najkrajša pot iz Hrvaške do Avstrije (oziroma obmejnih stražnic in avstrijsko-slovenskih mejnih prehodov). PM Ljutomer je imela na voljo enajst aktivnih in 45 rezervnih miličnikov.³⁰ 26. junija je imel 73. območni štab TO Ljutomer naslednjo strukturo: 8. odred TO (104 pripadniki), 4. in 5. diverzantski vod (34 in 23 pripadnikov), 2. posebni vod (22 pripadnikov), 3. pontonirski vod (22 pripadnikov), zaščitni vod (19 pripadnikov) ter 14 pripadnikov vojnega štaba TO, skupaj 238 pripadnikov.³¹

V načrtih 7. PŠTO je bilo navedeno, da bo Ljutomerska TO zadolžena za zavarovanje in obrambo mostov na Muri v Razkrižju in Veržēju, pri čemer sta bila 2. posebni vod in 3. pontonirski vod zadolžena za obrambo, medtem ko sta bila 4. in 5. diverzantski vod v rezervi.³² Pri tem je treba poudariti, da je 7. PŠTO pokrivala ozemlje, na katerem sta delovala dva korpusa JLA: mariborski in varaždinski.³³

Ljutomer in okolica med vojno

Pripadniki 73. ObmŠTO so bojni krst doživeli 27. junija 1991 v Ormožu, kjer je ob 10:15 kolona JLA iz Varaždina naletela na blokiran most. Po neuspeh večurnih pogajanjih, v katerih sta sodelovala tudi dva častnika iz stalne sestave 73. OŠTO in pri čemer so območje preletavala letala in helikopterja JLA, je JLA po poldnevu pričela obstreljevati ovire na mostu ter prečkati most; posledično je izbruhnilo streljanje z obeh strani. Pri tem se je Ormožu približevala še druga kolona JLA, ki je iz Varaždina prodrla preko Središča ob Dravi. Nobena bojna kolona ni prečkala mostu, ki je ostal pod nadzorom slovenskih braniteljev ves čas osamosvojitvene vojne. JLA je imela enega ranjenega vojaka, medtem ko branitelji niso utrpeli izgub. Več objektov v mestu, vključno z

²⁹ Horvat, Teritorialna obramba, str. 95.

³⁰ Ribaš, *Pomurje*, str. 123.

³¹ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 174.

³² Prav tam, str. 174.

³³ Milošević, Podpolkovnik, str. 307.

Spominsko obeležje na mostu čez Ščavnico v Pristavi (osebni arhiv avtorja).

gradom, je bilo poškodovanih zaradi streljanja. V tem boju sta sodelovala tudi 1. in 4. vod ljutomerskega odreda TO (poleg treh vodov ormoškega odreda).³⁴

Zavrtnjena tankovska enota JLA se je po Ormožu obrnila proti Ljutomeru, kamor je odšla preko Ivanjkovcev. Posledično se je 73. ObmŠTO odločil za postavitev obrambe pred Ljutomerom, in sicer na območju Kačur in Mekotnjaka (gozda in manjšega naselja). S pomočjo delavcev lokalnega gozdnega gospodarstva so postavili štiri ovire iz navzkrižno podrtih dreves, in sicer tri v Kačurah in eno v Mekotnjaku, s čimer so preprečili dostop do Ljutomera na območju Žerovinec. Te ovire je branil ljutomerski odred (poveljnik Slavko Modlic) z dvema vodoma ter skupino ljutomerskih miličnikov, ki so v stik s kolono JLA prišli v večernih urah 27. junija. JLA je naletela na oviro v Kačurah, nato pa se je obrnila in nadaljevala pot proti Mekotnjaku. Med temi premiki so lokalni miličniki v svojih vozilih sledili koloni in nadzirali njeno napredovanje. Ponoči, po 23. uri, so protiolepnne skupine napadle in zadele sovražnikov tank. S tem je bilo zaustavljeno napredovanje sovražnikove kolone, ki se je v zgodnjih urah umaknila s tega območja in se dopoldne vrnila na izhodiščno točko na meji pred Središčem ob Dravi. Pri tem je utrpela lažje izgube (ranjen vojak in poškodovan tank).³⁵

Teritorialci so bili manj uspešni pri zadrževanju tretje, večje kolone JLA pod poveljstvom polkovnika JLA Berislava Popova, poveljnika 32. mehanizirane

brigade (v sestavi so bili trije tanki, tank za izvleko, devet oklepnih transporterjev, poveljniški oklepni transporter, sedem tovornjakov, dvoje cistern, dve vozila za zveze in sanitetno vozilo). Ta kolona je prav tako prišla s hrvaškega ozemlja ter od Štrigove preko Banfija in Razkrižja ob Muri napredovala do Gornje Radgone. Na tem območju je 2. posebni vod TO Ljutomer postavil in branil ovire na območju Gibina–Razkrižje, medtem ko je 3. pontonirski vod TO Ljutomer branil most čez Muro v Veržaju. Kljub oviram je kolona JLA zvečer 27. junija dosegla Veržaj, naslednjega dne ob 4. uri zjutraj pa je nadaljevala pot. Pred tem so jo ljutomerski pripadniki TO večkrat neuspešno (zvečer in ponoči) poskušali napasti. Koloni JLA je uspelo tik pred poldnevom priti v Gornjo Radgono in zasedi tamkajšnji mednarodni mejni prehod.³⁶

Do naslednjega spopada, v katerem so sodelovali ljutomerski teritorialci, je prišlo 28. junija popoldne, ko je na območje Gibine prišla četrta bojna skupina JLA, ki je bila predhodno zavrtnjena pri Murskem Središču. Imela je dva tanka, tri kolesne oklepnike, štiri pehotna prevozna vozila, vozilo za zvezo, tovornjak in sanitetno vozilo. Območje Gibina–Banfi–Razkrižje sta branila 2. posebni vod TO Ljutomer (poveljnik Vlado Kunčič),³⁷ razdeljen na dve skupini, in 4. diverzantski vod TO Ljutomer, razdeljen na tri skupine, pri čemer je pri obrambi treh zaporednih ovir sodelovalo še osem ljutomerskih miličnikov.

³⁴ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 175; Horvat, Vzhodnoštajerska pokrajina, str. 411.

³⁵ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 176; Ribaš, Pomurje, str. 252, 257–258, 262–263; Švajncr, Obranili domovino, str. 160.

³⁶ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 176–177; Ribaš, Pomurje, str. 252. Več o boju za Gornjo Radgono gl. v Švajncr, Obranili domovino, str. 160–167.

³⁷ Več o delovanju 2. posebnega voda oziroma protidiverzantskega voda 73. OŠTO Ljutomer gl. v Bolkovič, Poziv za domovino.

*Uničeni tank JLA na Gomili pri Kogu, julij 1991
(foto: Majda Horvat, hrani Podjetje za informiranje Murska Sobota).*

Skupina, ki je branila prvo oviro, je pričela napadati sovražnikovo kolono, ko se je približala na nekaj metrov, pri čemer so teritorialci uporabili ročni metalec min, avtomatske puške in ročne bombe. V kratkotrajnem, a intenzivnem spopadu je bila kolona zaustavljena in en kolesni oklepni transporter poškodovan. JLA je imela dva mrtva, medtem ko so bili v spopadu ranjeni trije teritorialci. Poškodovanih je bilo več okoliških hiš ter ranjena ena domačinka. Kolona JLA se je umaknila nazaj na hrvaško ozemlje (po umiku so branjenje prve ovire prevzeli miličniki in lokalni prostovoljci) ter poskušala najti alternativno pot preko Štrigove in Banfija. Na Banfiju so teritorialci na serpentinasti del ceste, ki se spušča proti naselju, podrli drevje, pri čemer sta to oviro branila druga skupina 2. posebnega voda (poveljnik Bojan Bolkovič) in 5. diverzantski vod (poveljnik Bogdan Vrbnjak). Tudi tu je ponoči prišlo do spopada in tudi tokrat se je kolona obrnila nazaj, ponoči na 28. junij pa se ji je pridružilo še šest do osem tankov. V zgodnjih jutranjih urah 28. junija je del kolone (trije tanki in trije oklepni transporterji) prišel do nove ovire na poljski cesti preko Banfija do naselja Veščica, ki so jo branili ljutomerski miličniki. Kolona se je brez boja ponovno umaknila. Pri tem so jo ljutomerski miličniki nenehno opazovali iz neposredne bližine, dokler se ni 29. junija ob 2. uri zjutraj umaknila nazaj na Hrvaško.³⁸

29. junija je bilo razglašeno premirje, ki so ga slovenski branitelji izkoristili za počitek, popolnitev in

premik; teritorialci in miličniki so prejeli dodatno oborožitev, vključno s protioklepno orožjem. Tako je bil 2. vod ljutomerskega odreda (poveljnica Jačina Steržaj) poslan na pomoč v Gornjo Radgono, kjer je bila na mejnem prehodu še vedno kolona Berislava Popova. Po neuspehih pogajanjih tega dne je bil v Gornjo Radgono poslan načelnik štaba 73. ObmŠTO, poročnik Mirko Rauter, da organizira blokado zasedenega mejnega prehoda, v kateri so sodelovali teritorialci, miličniki in pripadniki civilne obrambe. 30. junija so se ponovno pogajali, a brez uspeha, na pogajanja 1. julija pa Popov ni prišel. Tu so ljutomerski teritorialci ostali do konca vojne.³⁹

V noči iz 29. na 30. junij je 7. PŠTO v Lenartu organiziral usposabljanje pripadnikov posebnih skupin za protioklepni boj; 10 pripadnikov je na urjenje poslal tudi ljutomerski območni štab. Že naslednji dan (30. junija) so bile skupine poslone nazaj na teren.⁴⁰

2. julija je 73. ObmŠTO organiziral prevoz streliva in minsko-eksplozivnih sredstev iz pravkar zasedenega skladišča JLA Ložnica pri Slovenski Bistrici, pri čemer je kolona obsegala deset tovornjakov. Prejeta sredstva so bila razdeljena med enote na terenu ter uskladiščena na območju Ljutomera in Gornje Radgone.⁴¹

Tega dne se je JLA odločila okrepiti delovanje,

³⁹ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 179–180; Ribaš, *Pomurje*, str. 253.

⁴⁰ Horvat, Teritorialna obramba, str. 96.

⁴¹ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 180. O zasedbi skladišča Zgornja Ložnica gl. Švajncer, *Obranili domovino*, str. 171–176.

³⁸ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 178–179; Ribaš, *Pomurje*, str. 252–253, 258; Švajncer, *Obranili domovino*, str. 159.

Spominsko obeležje na Presiki (osebni arhiv avtorja).

predvsem z novimi kolonami, ki bi na slovensko ozemlje prišle iz Hrvaške. Tako je iz Varaždina proti Gornji Radgoni pričela prodirati večja kolona JLA v obsegu šestih tankov, tanka za izveleko, štirih poveljniških oklepnih transporterjev, osmih oklepnih transporterjev, štirih samohodnih havbic 122 mm, dveh tovornjakov, cisterne, vozila za zvezo in sanitetnega vozila. Pri Središču ob Dravi je prečkala državno mejo ter preko Vitana in Presike napredovala proti Ljutomeru, pri čemer je na Gomili pri Kogu izgubila tank (zdrsnil je s ceste in tam obstal; posadka se je nato več dni skrivala v bližnjih gozdovih, dokler se ni predala). V Presiki so položaje, okrepljene z dvema barikadama in minskim poljem, držali pripadniki 4. diverzantskega voda TO Ljutomer (poveljnik Ljubo Smodiš) ter trije miličniki s protiolepnim orožjem. V dvournem spopadu popoldne tega dne so branitelji uničili oziroma onеспособili tank in dva oklepna transporterja, pri čemer so bili ranjeni štirje pripadniki JLA (vključno s poveljnikom bataljona JLA). Pripadniki JLA so med spopadoma streljali predvsem na okoliške hiše, ki so bile močno poškodovane. Zaradi porabe skoraj celotne zaloge streliva so se branitelji urejeno premaknili na rezervne položaje, medtem ko se je kolona umaknila ter do večera prišla do Stročje vasi in vasi Pristava, kjer je prenočila. Na poti so se posamezni pripadniki JLA oziroma vozila predali ali pa so jih zajele slovenske sile. V Presiki, na prizorišču spopada, sta ostala dva oklepna transporterja in tank, teritorialci pa so zasegli tudi večjo količino vojaške opreme in streliva.⁴²

⁴² Dražnik in Šteiner, *Organizacija*, str. 182; Smodiš, *Bitka*, str. 214–216; Ribaš, *Pomurje*, str. 254–255, 258, 260–261; Švajncer, *Obranili domovino*, str. 167–168, 170–171.

3. julija zgodaj zjutraj je kolona nadaljevala prodor proti Pristavi, kjer se je ob 3:30 spopadla s prvo skupino 2. posebnega voda TO Ljutomer (poveljnik Milan Bolkovič), ki je branila zasedo pri mostu čez reko Ščavnico. Most je bil popolnoma zaseden z različnimi ovirami, kot na primer s polnimi tovarnjaki gramoza. Po kratkem, a srditem spopadu so se teritorialci iz izpostavljenega položaja umaknili na predhodno dogovorjene položaje v Ljutomeru. Morala pripadnikov JLA v koloni je dodatno upadla, tako da sta se pozneje predali posadki tanka in oklepnega transporterja, na Cvenu pa so kasneje teritorialci zajeli še samohodno havbico. Bojna skupina JLA je nadaljevala prodor proti Ljutomeru; položaje TO je dosegla pred Stročjo vasjo, kjer so bili pripadniki zaščitnega voda TO Ljutomer (poveljnik Jože Viher). Drugi položaj TO Ljutomer je bil na drugi strani mesta, pri obratu Mura, kjer je bil oddelek 2. posebnega voda (poveljnik Milan Bolkovič). Dvoje položajev je tako branilo 28 teritorialcev in 13 miličnikov, pri čemer je bil Ljutomer s treh strani (Stročja vas, Pristava in Cven) obkoljen s silami JLA. Ob 5:35 uri zjutraj je prišlo do prvega spopada na železniškem prehodu v Ljutomeru, kjer so bili železniški vagoni na prehodu ustavljeni, prav tako pa tudi dodatna motorna vozila. Po enournem spopadu, v katerem je bil onеспособljen en oklepni transporter in poškodovanih več okoliških hiš, se je kolona JLA obrnila ter poskušala najti pot skozi Lukavce in nadaljevati prodor proti Križevcem. Tam je bila nameščena druga skupina 2. posebnega voda (poveljnik Vlado Kunčič), ki pa napredujoče kolone ni napadla zaradi večjega števila civilistov, ki so jo opazovali. Del kolone, ki je zaostal za glavnino, so okoli poldneva napadli miličniki, in sicer v naselju Stara Nova vas; v spopadu so

Spominsko obeležje (piramida) na Prešernovi cesti v Ljutomeru (osebni arhiv avtorja).

miličniki PEM UNZ Murska Sobota dodatno poškodovali predhodno poškodovani oklepnik, nakar se je večina posadke predala. V oklepniku sta ostala še dva pripadnika JLA, ki se nista želela predati, takrat pa sta oklepniku prišla na pomoč dva tanka, ki sta streljala in poškodovala okoliške stavbe. Nato je tankoma uspelo odvleči s seboj poškodovan oklepnik. Zaradi velikosti kolone JLA so bile v Ljutomer poslane okrepitve iz Slovenskih Konjic, Murske Sobotne in Lenarta. Zatem je bila kolona JLA nenehno v stiku s slovenskimi branitelji (na primer 1. vod 8. odreda TO Ljutomer (poveljnik Zvonko Osterc) je branil položaje v Bučočevcih in je prav tako streljal na napredujočo kolono), dokler ni bil poveljniški oklepni transporter (kot izvidniško vozilo) zaustavljen v Radencih, zatem pa še glavnina kolone v Hrastju in Muti. Tako je bila tudi ta kolona zaustavljena, s čimer je bila preprečena okrepitev sovražnikove posadke na mejnem prehodu Gornja Radgona.⁴³

Naslednje bojno delovanje ljutomerskih teritorialcev je bilo proti novi bojni skupini JLA (v sestavi: poveljniški oklepni transporter, deset tankov, štirje oklepni transporterji in eno oklepno bojno vozilo), ki je 2. julija popoldne dosegla Gibino, kjer je imel položaje 4. vod ljutomerskega odreda TO (poveljnik Bojan Hladen) in miličniki. V spopadu so branitelji

poškodovali tank, a so se nato zaradi poskusa obkolitve morali umakniti s položajev. V spopadu je bilo huje poškodovanih več okoliških hiš, več tovarnjakov in delovni stroj, ki so sestavljali barikado. Kljub temu se je kolona JLA umaknila nazaj v Štrigovo in od tam nadaljevala pot proti Banfiju, kjer je ponovno naletela na branjene ovire. Po kratkem spopadu se je ponovno obrnila in tokrat vrnila na Hrvaško; mejni prehod Središče ob Dravi je tako prečkala 3. julija v zgodnjih jutranjih urah.⁴⁴

Na območju ObmŠTO Ljutomer sta potekala še dva spopada s pripadniki JLA, v katerih pa so sodelovali teritorialci iz drugih krajev. Iz Središča ob Dravi je 3. julija v zgodnjih jutranjih urah na slovensko ozemlje pričela prodirati nova kolona JLA, tokrat v sestavi poveljniškega oklepnega vozila, treh oklepnih transporterjev, osmih tankov in oklepnega bojnega vozila. Ta kolona je dosegla in prebila ovire pred Grabami in nato pred Kogom. Zaradi ovir pri Presiki se je obrnila in iskala alternativno pot. Popoldne sta jo napadla dva voda TO Ormož, zaradi česar se je pričela vračati proti Središču ob Dravi. Na poti je na Gomili pri Kogu eden izmed tankov zapeljal s ceste in tam obtičal.⁴⁵

4. julija je bil razpuščen zbirni center za zajete vojake JLA v Radoslavih. Med 28. junijem in 4. juli-

⁴³ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 182–184; Ribaš, *Pomurje*, str. 258–259, 264–267; Švajncer, *Obranili domovino*, str. 169.

⁴⁴ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 167; Ribaš, *Pomurje*, str. 261–262.

⁴⁵ Dražnik in Šteiner, Organizacija, str. 185.

Zbirni center za ujete pripadnike JLA v Radoslavcih (osebni arhiv avtorja).

Polkovnik JLA Berislav Popov med zadnjimi pogajanjmi s predstavniki slovenske strani, Gornja Radgona, 3. julij 1991 (foto: Nataša Jubnov, brani Podjetje za informiranje Murska Sobota).

jem je bilo v centru nastanjenih 60 vojakov, ki so se v času vojne predali ali so jih slovenski branitelji ujeli.⁴⁶

5. julija je 73. ObmŠTO pripadnike aktiviral za varovanje mostu v Ormožu in postavitev dodatnih barikad; tako je do 8. julija poveljeval že 795 pripadnikom, kar je bil največji obseg moštva. Pozneje je prišlo do demobilizacije vpoklicanih pripadnikov, tako da je bilo 18. julija na dolžnosti le še 297 teritorialcev.⁴⁷

Namesto zaključka

Na območju 73. območnega štaba TO so med osamosvojitveno vojno potekali najtežji spopadi na območju celotne 7. PŠTO, saj so tu delovale številne oklepne bojne skupine JLA, ki so imele nalogo (v več kolonah) prodreti do avstrijsko-slovenske meje in zavzeti mejne prehode, še posebej mednarodni mejni prehod Gornja Radgona. Na celotnem območju 73. ObmŠTO so tako pripadniki TO in milice uničili, poškodovali in/ali zaplenili šest tankov, šest različnih oklepnikov, samohodno havbico, helikopter ter

⁴⁶ Ribaš, *Pomurje*, str. 259.

⁴⁷ Horvat, *Vzhodnoštajerska pokrajina*, str. 428–429.

Mejni prehod v Gornji Radgoni 3. julija 1991 (foto: Tone Stojko, hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije).

več drugih motornih vozil. Slovenska stran je imela le šest ranjenih teritorialcev, dva civilista pa sta bila ubita, medtem ko je JLA imela osem ubitih in 28 ranjenih. Posledično je bilo izdanih pet spominskih bojnih znakov – Ormož, Gibina, Gornja Radgona, Kačure in Presika – ter spominski znak Ljutomer. Udeleženci bojov pri Radencih, Pristavi in Kogu pa so prejeli druga odlikovanja.⁴⁸

Največji spopad na območju 73. območnega štaba TO je bil nedvomno večdnevni spopad za mednarodni mejni prehod Gornja Radgona, ki je bil 2. julija še edini mejni prehod pod nadzorom JLA. V dveh dneh (28. junij in 2. julij), ko so potekali neposredni spopadi, je bilo poškodovanih več kot 30 objektov v okolici mejnega prehoda, tako da so Gornjo Radgono razglasili za slovenski Vukovar. Kolona pod poveljstvom polkovnika JLA Popova je predhodno povzročila še gmotno škodo na objektih v krajih ob prodiranju.⁴⁹ Popov je bil avgusta 2013 spoznan za krivega za storjena vojna hudodelstva nad civilnim prebivalstvom junija in julija 1991 ter obsojen na petletno zaporno kazen.⁵⁰ Toda po pritožbi ga je murskosoboško sodišče novembra 2015 pravnomočno oprostilo obtožb. Tako se je končal prvi (in do sedaj zadnji) proces proti pripadniku JLA zaradi njegovih dejanj med slovensko osamosvojitveno vojno.⁵¹

V primerjavi z Gornjo Radgono so Ljutomer in drugi kraji v Ljutomerski občini utrpeli neprimerljivo

manjšo škodo, toda opisani medvojni dogodki iz leta 1991 dokazujejo, da je bilo vojno dogajanje na tem območju zelo dinamično, in sicer predvsem zaradi vdora več bojnih kolon JLA, ki so hotele prečkati prleško oziroma pomursko ozemlje in doseči mejne objekte na avstrijsko-slovenski meji, kar je uspelo le eni izmed njih.

Ljutomerskim teritorialcem in miličnikom (v sodelovanju s kolegi iz drugih predelov 7. PŠTO oziroma UNZ Murska Sobota) je tako uspelo doseči veliko večino zastavljenih ciljev, in sicer s postavitvijo in obrambo številnih barikad na kritičnih lokacijah, s katerimi so zaustavili ali preusmerili delovanje sovražnikovih enot. S skupnimi močmi ter pomočjo prebivalstva so tako prispevali k obrambi in zaščiti slovenske države leta 1991, v zadnjem poglavju vojne zgodovine Ljutomera, Prlekije, Pomurja in Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

OBJAVLJENO ARHIVSKO GRADIVO

Veleizdaja Slovenije: Razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990: Zbornik dokumentov in pričevanj o materi vseh afer z orožjem (pa tudi o njihovih očeti). Ljubljana: Nova obzorja, 2011.

LITERATURA

Bolfek, Boris: *Nastanek in razvoj slovenske TO: 1968–1990.* Ljubljana, Radomlje: Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Defensor, 2018.

⁴⁸ Prav tam, str. 429.

⁴⁹ Filipič, Gornja Radgona, str. 222.

⁵⁰ 24ur.com, Polkovnik Popov.

⁵¹ Petrovič, Popov oproščen.

- Bolkovič – Bole, Milan: *Poziv za domovino*. Ljubljana: Čas, 1999.
- Bračko, Branimir: Organi za notranje zadeve v času družbenih sprememb v Sloveniji in Jugoslaviji ter v akciji »Sever«. *Varstvoslovje* 12, 2010, št. 1, str. 13–25.
- Dimitrijevič, Bojan: *Jugoslovenska narodna armija u Hrvatskoj i Sloveniji 1945.–1968*. Zagreb: Despot infinitus, 2017.
- Dražnik, Ljubo: Delovanje teritorialne obrambe na območju Ljutomera, Ormoža in Gornje Radgone v vojni 1991. *Dela – Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani*, 15, 2000, str. 154–170.
- Dražnik, Ljubomir in Šteiner, Alojz: Organizacija in delovanje 73. območnega štaba Teritorialne obrambe Ljutomer v osamosvojitveni vojni. *Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja* (ur. Alojz Šteiner). Lendava: Arma, 2015, str. 160–190.
- Filipič, Rok: Gornja Radgona – slovenski Vukovar? Bojni dogodki med obrambno vojno leta 1991 v Gornji Radgoni. *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, 2015, št. 1, str. 209–225.
- Horvat, Mladen: *Teritorialna obramba vzhodnoštajerske pokrajine (7. PŠTO) v vojni za Slovenijo 1991*. Maribor: Filozofska fakulteta, 2015 (tipkopis magistrskega dela).
- Horvat, Mladen: Vzhodnoštajerska pokrajina. *Vojaska obramba Slovenije 1990/1991* (ur. Tomaž Kladnik). Ljubljana: Defensor, 2011, str. 419–458.
- Marijan, Davor: »Jedinstvo« – poslednji ustroj JNA. *Polemos* 6, 2003, št. 1–2, str. 11–47.
- Marković, Zvezdan: Jugoslovanska ljudska armada – predstavitev nasprotne strani. *Vojaska obramba Slovenije 1990/1991* (ur. Tomaž Kladnik). Ljubljana: Defensor, 2011, str. 517–552.
- Marković, Zvezdan: *Jugoslovanska ljudska armada*. Ljubljana: Defensor, 2007.
- Milošević, Vladimir: Organizacija in delovanje Manevske strukture narodne zaščite v Pomurju. *Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja* (ur. Alojz Šteiner). Lendava: Arma, 2015, str. 72–85.
- Milošević, Vladimir: Podpolkovnik Vladimir Milošević. *Enotni v zmagi. Osamosvojitve Slovenije* (ur. Nataša Urbanc). Ljubljana: Nova revija, 2006, str. 307–309.
- Ribaš, Drago: *Pomurje je gorelo modro*. Murska Sobota: PVD Sever za Pomurje, 2018.
- Smodiš, Ljubo: Borba v Presiki 2. julija 1991. *Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja* (ur. Alojz Šteiner). Lendava: Arma, 2015, str. 213–217.
- Švajncar, Janez J.: *Obranili domovino. Teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo 1991*. Ljubljana: Viharnik, 1993.
- Valič Zver, Andreja: *Stali smo in obstali: 30. obletnica razglasitve in obrambe samostojne in neodvisne države Republike Slovenije*. Ljubljana: Urad Vlade RS za komuniciranje, 2021.

SPLETNO GRADIVO

24ur.com: *Polkovnik Popov obsojen, general Trifunović oproščen. 26. avgusta 2013:*

<https://www.24ur.com/novice/slovenija/polkovnik-popov-obsojen-general-trifunovic-oprosen.html> (dostopno 7. marca 2022).

Kolar Oswald, Darinka: *Zgodovina slovenske policije – od orožnika do policista:*

<https://www.policija.si/o-slovenski-policiji/zgodovina-in-razvoj> (dostopno 7. marca 2022).

Petrovčič, Peter: *Popov oproščen. 13. novembra 2015:*

<https://www.mladina.si/170720/popov-oprosen/> (dostopno 7. marca 2022).

S U M M A R Y

Ljutomer during Slovenia's War of Independence in 1991

Drawing on postwar literature, the article at hand presents the most significant events that took place in Ljutomer and the surrounding area during the preparations for an (armed) defence of Slovenia's declared independence. The central role in these preparations was played by the territorial defence and militsiya, which jointly defended the independence of the Republic of Slovenia as part of the Manoeuvr Structure of National Protection. The strategic importance of the part of Prlekija (or, rather, Pomurje) under discussion was demonstrated on the very first day of Slovenia's War of Independence, when numerous combat units of the Yugoslav People's Army tried to break through the Ljutomer area to seize control over border crossing and checkpoints along the Austrian-Slovenian border. The members of the territorial defence and militsiya from Ljutomer engaged in several skirmishes in the wider Ljutomer and Pomurje area—for example, at Ormož, Kačure, Mekotnjak, Veržej, Gibina, Banfi, Presika, Gomila, Kog, Pristava, and Gornja Radgona. The several-days-long battle for the international border crossing at Gornja Radgona entered the history of Slovenia's War of Independence because of the extensive damage caused to civilian buildings as well as human casualties suffered by both warring sides and civilian population. Nevertheless, the territorial defence and militsiya of Ljutomer achieved most of the set objectives, thus contributing to the defence of the newly created state.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)